

УДК 314.7:85(0)

Лариса Мельник*(м. Луцьк)*

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО АНАЛІЗУ МУЗИЧНОГО ЖИТТЯ

У статті звертається увага на гендерні особливості функціонування музичної культури як синтезу різних видів мистецтва. Наголошується на винятковій ролі жінки в музично-композиторській культурі суспільства. Студіюється образ жінок-музикантів світу та України з метою чіткого розуміння гендерних настроїв сьогодення.

Ключові слова: *музика, гендерні особливості, музичне мистецтво, творчість.*

Сучасне суспільство склалося таким чином, що на шляху його становлення траплялися різноманітні політичні, релігійні, культурні зміни. Переглянувши послідовність становлення та умови розвитку культурного життя суспільства, виявиться, що кожен етап існування приносив щось нове не просто в суспільне життя, а і в колективну свідомість, світосприйняття людства. Таким чином, склалася ситуація, у якій культура стала носієм найрізноманітніших проявів і пережитків історичних нашарувань.

Яскравим прикладом, який відображає неоднорідність культури сучасного суспільства, стала традиція гендерних ролей, відповідно до якої соціальна стать вже від народження отримує конкретний набір настанов і правил для свого подальшого життя, і кожен випадок порушення цих норм суворо засуджується в суспільстві, визнається «девіантним» і таким, який не має права на логічне пояснення. Йдеться про гендерні стереотипи, які традиційно склалися в соціальному середовищі у процесі історичного шляху світової культури. Аналіз образу жінки в музичній культурі світу та України допоможе нам чітко зрозуміти гендерні настрої в сучасних умовах.

Звертаючись до ролі жінки в мистецтві, варто відзначити особливості творчості та громадські позиції конкретних жінок як минулого, так і сучасного.

Мета статті – осмислити проблему гендерної рівності в мистецтві, зокрема, розкрити на прикладах внесок жінок-композиторів у світову музичну скарбницю.

Франческа Каччіні – італійська композиторка, поетеса, співачка й лютністка. Донька композитора Джуліо Каччіні, вона вчилася музиці у батька, дебютувала як співачка на весіллі Генріха IV і Марії Медічі, її голос високо цінував К. Монтеверді. Концертувала в багатьох країнах, виступала в придворних спектаклях, викладала спів. Писала музику до придворних музично-танцювальних вистав – балетів, інтермедій, маскератів. Серед них «Балет циганок» (1615), «Ярмарок» (на текст Мікеланджело Буонаротті, 1619), «Звільнення Руджеро з острова Альчина» (1625) та ін. У 1618 р. була опублікована її збірка «Il primo libro delle musiche», до якої увійшли 36 сольних пісень і дуетів сопрано/бас.

В історію музики вона увійшла як перша жінка-композиторка, що стала автором опери – це була комічна опера «Звільнення Руджеро» (1625), складена до приїзду польського принца, майбутнього короля Владислава IV. У 1980-х роках ця опера була відроджена і поставлена в Кельні, Феррарі, Стокгольмі, Міннеаполісі, Варшаві. Також вона є автором мадригалів і мотетів.

Франгіз Аліага Кизи Алізаде – азербайджанська композиторка, піаністка, музикознавець і педагог, народна артистка Азербайджану. Була першою виконавицею в Азербайджані, а в низці випадків і в СРСР, фортепіанних творів класиків музичного авангарду ХХ століття: Арнольда Шенберга, Антона Веберна, Альбана Берга, Олів'є Мессіана, Джона Кейджа, Джорджа Крама.

Франгіз Алі-заде часто називають посередником між Заходом і Сходом. Синтез техніки західного авангарду та конструктивних принципів фольклорної традиції музики Сходу (мугам, рага) в її творчості; організовані композиторкою фестивалі Нової музики в Баку, на яких вперше на пострадянському культурному просторі прозвучали у виконанні Франгіз твори Мессіана, Кейджа і Крамба; співпраця західних майстрів (Йо-Йо Ма, Кронос-квартет, Ля Стрімпелята Берн, оркестр Берлінської філармонії) з їх східними колегами (Адель Саламе, Реміз Кулієв, Алім Касімов) у виконанні музики Алі-заде на сценах Європи, Азії та Америки (у тому числі нью-йоркський Карнегі-Хол) – все це слугує незаперечним свідченням міжкультурного характеру творчості «Шехерезади азербайджанської музики».

За словами самої композиторки, її найулюбленішим інструментом завжди була віолончель, яка яскравою стрічкою проходить крізь численну музику Франгіз Алі-заде. Її твори виконують кращі музиканти світу, і доречним є згадати легендарного віолончеліста Мстислава Ростроповича, з яким Франгіз Алі-заде пов'язувала багатолітня дружба.

ЮНЕСКО в 2008 році удостоїла Франгіз Алі-заде почесного звання «Артист ЮНЕСКО за мир».

Софія Губайдуліна – одна з найбільш глибоких композиторів другої половини ХХ – початку ХХІ ст., найвидатніша жінка-композитор сучасності. Софія Губайдуліна є автором понад 100 симфонічних творів, зокрема творів для солістів, хору й оркестру, інструментальних ансамблів, музики для театру, кіно і мультфільмів. Нею написана музика для 25 кінофільмів, включаючи такі відомі картини, як «Вертикаль» (1967), «Мауглі» (мультфільм, 1971), «Чучело» (реж. Р. Биков, 1983). У 1979 р. на VI з'їзді композиторів у доповіді Т. Хреннікова її музика підлягла жорсткій критиці, С. Губайдуліна потрапила у так звану «сімку Хреннікова» – «чорний список» 7 російських композиторів.

Серед її визначних творів – «Рубайят», кантата на вірші Хакані, Хафіза і Хайяма (1969), «Сім слів Христа» для віолончелі, баяна і струнних (1982), «Offertorium» («Жертвоприношення»), концерт для скрипки з оркестром (1980/1982/1986), «Алілуя» для хору, оркестру, органа, соліста-дисканта і кольорових проекторів (1990), «З Часослову», кантата на вірші Р. М. Рільке (1991), Симфонія «Фігури часу» (1994); «Нічна пісня риби», концерт для альту з оркестром (1996) на замовлення Чиказького симфонічного оркестру, присвячений Ю. Башмету; «Страсті за Йоанном» для солістів, хору і оркестру на замовлення м. Штутгарта до 250-ї річниці смерті Й. С. Баха (2000), «Пасха за Йоанном» для солістів, хору і оркестру (2001), «In Tempus Praesens», Другий концерт для скрипки з оркестром (2007).

С. Губайдуліна зазначала: «ХХ століття поставило експеримент, чи може жінка брати участь в музикантській справі і досягти належної якості?... Якщо переді мною дві партитури, я не зможу сказати, що написала жінка, а що чоловік: є музика хороша чи погана. Хоча, можливо, якась відмінність все ж існує.... Так що експеримент ХХ століття триває» [2]. Поряд із Альфредом Шнітке та Едісоном Денісовим вона входить у так звану «трійку» московських композиторів авангардного напрямку.

Не можна оминати увагою приклади відомих українських жінок-композиторок, що прославили українську музичну культуру не лише в Україні, а й далеко за її межами. Їхня творчість була і є надзвичайно різнобічною та цікавою. Саме тому варто вивчати маловідомі імена, які збагачують історію української культури.

Стефанія Туркевич – перша українська жінка-композиторка, творчість якої була на рівні епохи і навіть в її авангарді. В її композиторському доробку твори різних жанрів: від вокальних мініатюр до симфонічних полотен. Особливої уваги заслуговують «Три симфонічні ескізи» («Малярська симфонія»), «Double String» для подвійного струнного оркестру, балет «Мавка», солоспіви у супроводі фортепіано, «Триптих на жіночий хор». Довгі роки твори мисткині були заборонені в Україні.

«Повернення» Стефанії Туркевич відбулося завдяки монографії Стефанії Павлишин «Перша українська композиторка», яка вийшла друком 2004 р. у львівському видавництві «БаК» [5]. Проте, як зазначає С. Павлишин, для композитора важливо, щоб звучали його твори. У заключному розділі книги авторка пише: «Книжка може якоюсь мірою повернути увагу до першої української жінки-композитора, але її твори ніколи не увійдуть в постійний концертний репертуар, якщо не будуть виконуватись. Це можна зробити тільки в Україні, і окремі твори Стефанії Туркевич вже тут прозвучали у фестивалях сучасної музики. Але найвагоміша частина її спадщини – симфонічна – ще чекає своїх першовиконань... Надто багато таланту і праці вкладено авторкою в цю музику, щоб вона мовчала. Виконання творів Стефанії Туркевич, особливо великої форми, ще раз підтвердять співіснування української музики на рівні з всесвітньою».

Леся Дичко – найвідоміший хоровий композитор в Україні. Її твори широко представлені на хорових фестивалях, конкурсах та у концертних програмах світу: США, Канаді, Франції, Великобританії, Німеччині, Данії, Іспанії, Угорщині, Болгарії, Росії, Україні.

Твори композиторки широко відомі в усьому світі. Вона є автором балетів, хорових опер («Золотослов», «Різдвяне дійство» (Вертеп) на народні слова), симфоній, численних кантат, 2-х ораторій («І нарекоша ім'я Київ» на тексти літописів та «Індія-Лакшмі» на тексти індійських поетів), 4-х Літургій на канонічні тексти та багатьох творів симфонічної і камерної музики тощо.

Л. Дичко продовжила унікальну традицію української авторської духовної музики. Її музичний стиль демонструє органічну єдність українського народного й церковного хорового співу.

Літургії Л. Дичко – це спроба поєднання канонічних текстів Служби Божої із новітніми проявами музичного мислення, твори, які формують музично-естетичний простір сучасної музики українського православ'я.

У творчому музично-духовному доробку композиторки: «Псалом 67», хоровий твір для жіночого хору а cappella; «Хваліте Господа з небес» для тенора, мецо-сопрано та органа; «Тобі співаємо, Тебе благословимо», «Благослови, душе моя, Господа» – духовна музика (українською мовою) для сопрано й органа та інші твори.

Праця новатора не буває легкою чи безхмарною. Твори Л. Дичко зустрічали неабиякий опір в колах консерваторних хористів, що воліли (спираючись на тогочасні ідеологічні настанови) орієнтуватися на класичну стилістику XIX ст. Красномовно засвідчує це доля кантати Л. Дичко «Здрастуй, новий добрий день» для дитячого хору без супроводу. Її збойкотували як переускладнену. Лише після того, як твір заспівав знаменитий таллінський хор «Еллерейн» (в перекладі естонською), він зазвучав і в Україні.

Сьогодні постать Лесі Дичко – справжнє явище мистецтва, втілення національної стихії, філософічності, самобутніх духовних традицій незалежної України. Сама композиторка не уявляє свого життя без музики: «Я маю дуже щасливу долю. Все життя я віддала музиці. І якби мені запропонували все спочатку, я б знову обрала музику. Музика, музика і тільки музика» [6].

Неоніла Лагодюк – композитор, який пише музику як у джазовому й естрадному, так і в класичному стилях. Починаючи з 1997 року, вона зареєструвала авторські права більше, ніж на 500 класичних, естрадних, джазових фортепіанних композицій, 20 композицій для саксофону з оркестром, концерти для труби й для саксофону, рапсодію для двох роялів та дві збірки пісень. Композиторка також записала два сольних компакт-диски зі своїх творів. Н. Лагодюк – автор унікального підручника «Школа джазового виконання для фортепіано».

Алла Загайкевич – член Національної спілки композиторів України з 1993 року. Голова Асоціації електроакустичної музики Київської організації НСКУ (2010). Аллу Загайкевич називають «гранд-прем'єром української електроакустики».

Композиторка поєднує роботу в академічних жанрах (симфонічна, камерна, електроакустична музика, камерна опера) та сучасному медіа-мистецтві. Автор музики до відеоінсталяцій та аудіо-візуальних перформансів, учасниця багатьох фестивалів сучасної музики в Україні і світі (Marathon of new music у Празі, E-musika і Gaida у Вільнюсі, японський Takefu International Music Festival). До того ж вона є куратором багатьох електроакустичних проєктів у м. Києві («Електронна музика і мультимедійна інсталяція», «Час – Простір – Музика», «Електроакустика», «EM-visia»). А. Загайкевич також пише музику для кіно – фільм «Мамай» з її музичним супроводом був номінований на премію «Оскар» у 2004 році.

Із середини 1990-х років активно пропагує академічну електронну музику в Україні, співпрацює з музикантами експериментальної електронної та «нової імпровізаційної музики». Алла Загайкевич бере участь у багатьох міжнародних проєктах та фестивалях сучасної музики в Україні, Франції, Швеції, Японії, Китаї, Росії, Чехії, Литві, Канаді, Німеччині [4].

Ім'я *Ганни Гаврилець* стало популярним уже в 1980-х роках. Зараз композиторка представляє сучасну плеяду митців ХХІ століття. Вона стрімко ввійшла у світ музики, вразивши слухачів кожним своїм твором, яким були притаманні тільки їй належні живі музичні інтонації, адже несли в собі тонкі відтінки стану людської душі; її примітили одразу і на терені академічної музики, і в жанрі естрадної пісні.

Хорове письмо Ганни Гаврилець, особливо в її фольклорній музиці, вражає тембровою інструментовкою, саме в цьому вона близька до особливостей хорового мислення Миколи Леонтовича. Її оригінальні твори на народні тексти, а також обробки народних пісень – це справжні поетичні новели з життя людини. Хорові твори Г. Гаврилець – це насамперед пісенність у широкому розумінні цього слова, нею сповнені фактура, рух голосів, гармонія. Звучання хору ніби йде з середини, створюючи неповторні акустичні ефекти.

У своїх духовних хорових творах композиторка спирається на прекрасні традиції українських класиків минулого: М. Ділецького, Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя, О. Кошиця, М. Леонтовича, К. Стеценка. Мисткиня вдало поєднує ці традиції з новітніми засобами композиторського письма. Її трактовка канонічних форм і текстів завжди вражає особливою одухотвореніс-

тю і молитовністю. Для композицій духовної музики притаманна особлива внутрішня зосередженість і сповідальність, яка стає особливою рисою стилю композиторки на новому етапі. Її симфонія «Паралелі», симфонічна поема, 2 камерні симфонії стали значним внеском у сучасну симфонічну музику України.

Упродовж всіх років своєї творчості Ганна Гаврилець з особливою увагою ставилася до творів камерного жанру. Її квартети, квінтели, п'єси для солюючих інструментів, а також такі твори, як Симфонієтта для альтя та струнних «А-сogda», (2001), «Експресії» для струнного квартету (2000), «За межею тіла і душі» для двох скрипок (2007), «Екслібриси» для скрипки соло (1998), «Гравітації» для фортепіано (1994), «Соната для альтя і фортепіано» (1988) – це внутрішній монолог митця, у якому він по-своєму осмислюючи сенс буття, дарує слухачам своє світовідчуття, свої роздуми, пробуджуючи в кожному з них начало.

Ганна Гаврилець уособлює в собі сучасну жінку-митця, представницю духовної еліти України.

Роль жінки в музичній композиторській культурі суспільства – це грандіозний пласт, який потребує детального розгляду та різностороннього підходу.

Література:

1. Грица С. Леся Дичко в житті і творчості / С. Грица. – Дрогобич : Посвіт, 2012. – 272 с.
2. Губайдуліна С. Де перетинаються вічності? [Електронний ресурс] / С. Губайдуліна. – Режим доступу : <http://arhiv-statey.pp.ua/index.php?newsid=10894>. – Заголовок з екрана.
3. Мегаэнциклопедия Кирила и Мефодия [Електронный ресурс]. – Режим доступу : <http://megabook.ru/article>. – Название с экрана.
4. Національна спілка композиторів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://composersukraine.org/index.php?id=583>. – Назва з екрана.
5. Павлишин С. Перша українська композиторка Стефанія Туркевич-Лісовська-Лукіянович / С. Павлишин. – Львів : БаК, 2004. – 160 с.
6. Степаненко Н. Леся Дичко – явище в українській музиці / Н. Степаненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.infoukes.com/newpathway/Page640.htm>. – Заголовок з екрана.
7. Франческа Каччіні : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.people.su/ua/50889>. – Назва з екрана.

Мельник Л. В. Гендерный аспект социокультурного анализа музыкальной жизни

В статье обращается внимание на гендерные особенности функционирования музыкальной культуры как синтеза различных видов искусства. Отмечается исключительная роль женщины в музыкально-композиторской культуре общества. Изучается образ женщин-музыкантов мира и Украины с целью четкого понимания гендерных настроений современности.

Ключевые слова: музыка, гендерные особенности, музыкальное искусство, творчество.

Melnik L. V. Gender aspect of social and cultural analysis of the musical life

In the article, the author draws attention to gender stereotypes that are characteristic for all cultures. Being the phenomenon, resistant to change, they consist of the personality traits, physical characteristics, social and biological roles.

Lately gender problematics becomes one of the most popular and interesting sectors of the new scientific awareness. Increased interest to it, first and foremost, is connected with the general process of humanization and democratization of the social life in which an important role is given to the woman.

The establishment of the female creativity in the cultural history of mankind was not harmonious and conflictless. It has been a long and difficult way of establishing the self-reliance and independence. Woman's right to creativity became the natural supplement to the rights to use cultural values.

It is claimed that the women's path in the development of the men's profession (composer, pianist, lutenist, etc.) was long and difficult. They had to conquer the audience with its old-fashioned attitude towards the new and commitment to old traditions, break the resistance of the musicians of the conservative camp, overcome a variety of obstacles, etc..

The women, who have managed to do the first «break» on the big stage, have thrown boldly the challenge to women's discrimination, proving their creative ability (Francesca Caccini, Frangiz Aliaga, Kizi Alizadeh, Sofia Gubaidulina). The author of the article concentrates the attention on the investments of the creative works into a musical Ukrainian treasure trove of such artists as Stephanie Turkevich, Lesya Dychko, Neonila Lagodyuk, Alla Zagaykevych, Hanna Havrylets.

Keywords: music, gender characteristics, musical art, creativity.